

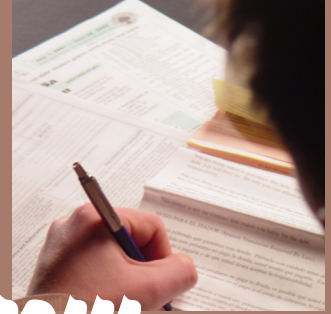

בארי BE'ERI

מכון שאלום הרטמן
SHALOM HARTMAN INSTITUTE

את ספיקם קצירך לא תקצור, ואת-ענבי נזירך לא תבצר: ... והיתה שבת הארץ לכם, לאכלה לך, ולעבדך ולאמתה; ולשכירך, ולתושבך,

הגרים, עמה. ולבהמתך ולחיה אשר בארצה: תקרה כל-תביאתה, לאכל.

שמיטת חובות - פרוזבול

כתב: איתן כהן

אמרת לא חסדו אמרת לא גלם... גלגלך טהור, ונפשם טהרם אמרתם טהמה

**בין מסורת ושינוי - המחשה באמצעות
תקנת הפרוזבול את היחס המשתנה
למצוות לאורך זמן, ואת הרלוונטיות של
ההלכה והמצוות בימינו.**

תקנת הפרוזבול

את השיעור נפתח בלימוד קצר בחברותא, שבו יכירו התלמידים את תקנת הפרוזבול שהתקין הלל הזקן, אחד מגדולי המנהיגים שקמו לעם ישראל בתקופת חז"ל. הלל הזקן היה ידוע באנושיותו ובסבלנותו הגדולה, שבאו לידי ביטוי הן בחייו האישיים והן בפסיקותיו ההלכתיות (לסרטון בנושא הלל ושמאי לחצו כאן; למידע נוסף על הלל ועל תקופתו לחצו כאן). להדפסת דף לימוד לחלוקה לתלמידים לחצו כאן.

פרוזבול, אינו משמיט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן.

פרוזבול = שמו של מסמך משפטי מיוחד; אינו משמיט = חוקי השמיטה אינם חלים עליו, ומי שעושה פרוזבול רשאי לגבות חובות אפילו בשנת השמיטה; שהתקין = שחוקק; הלל הזקן = מגדולי החכמים בעם ישראל בתקופת בית המקדש השני.

כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, ועוברין על מה שכתוב בתורה שנאמר "הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר [עַם לְבַבְךָ בְּלִיעַל יֵאמֹר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׂבִיעַ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ]" (דברים טו, ט), התקין הלל הזקן פרוזבול.

כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה = כשהבין הלל שהתוצאה של חוקי שמיטת החובות המקראיים היא שבעלי ממון מסרבים להלוות כסף לנזקקים בגלל הפחד שלא יוכלו לגבות כספם בגלל השמיטה; ועוברין על מה שכתוב בתורה = ובכך פועלים בדיוק בניגוד לאזהרה המקראית המכנה אדם שמתנהג כך בתואר "בן בליעל".

זה הוא גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה.

זה הוא גופו = כך צריך להיות ערוך ומנוסח הפרוזבול כדי שיהיה בר תוקף משפטי.

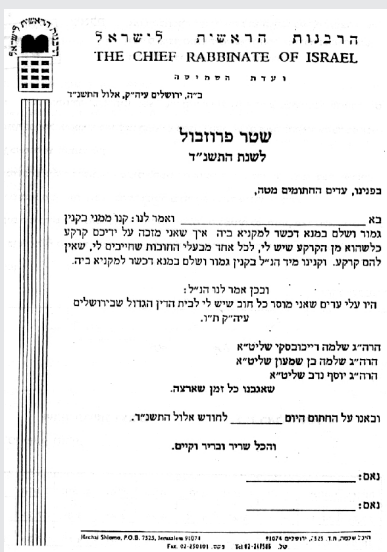
והדיינים חותמין מלמטן, או העדים.

חותמין מלמטן = חותמים בתחתית המסמך.

משנה, מסכת שביעית, פרק י, משניות ג-ד

1. הסבירו במילים שלכם מהו פרוזבול, ולאילו מטרה הוא נועד.
2. איזו בעיה הובילה את הלל הזקן לתקן את תקנת הפרוזבול, וכיצד פתר הלל את הבעיה?
3. אלמלא תקנת הפרוזבול, האם הייתם מסכימים להלוות כסף לנזקקים? נמקו תשובתכם.
4. למי מסייעת, ובמי פוגעת תקנת הפרוזבול?
5. באמצעות הפרוזבול, למעשה, ביטל הלל הזקן את אחת המצוות המופיעות בתורה, מסיבות כלכליות וחבריות. למי יש סמכות לבטל או לשנות את חוקי התורה, לדעתכם?

לפני כמעט אלפיים שנה פעל הלל במטרה לעקוף את אחת ממצוות התורה, משום שראה כיצד הפסיקה המצווה לשרת את מטרתה המקורית. במקום לצמצם את הפערים בין עשירים באמצעות ביטול החובות, מצוות שמיטת חובות הרחיבה את הפערים ביניהם, כיוון שהיא גרמה לכך שבעלי אמצעים סירבו להלוות כסף לעניים שהיו זקוקים לכך. גם כיום, יש מקום לבחון מחדש מצוות שבתורה, ולסווג אותן על פי מידת התאמתן למציאות המודרנית שבה אנו חיים. לצורך כך, פעלו על פי ההנחיות הבאות:

1. א. בחרו בשלוש מצוות מקראיות (תוכלו להיעזר באחת הרשימות המופיעות באינטרנט, כמו [זו למשל](#)).

ב. מלאו לגבי כל אחת מהן "תעודת זהות". היעזרו בדוגמה שלהלן (להדפסה לחצו כאן):

- שם המצווה
- משמעות מעשית (מה אדם מחויב לעשות על פי המצווה/מה אסור לאדם לעשות על פי המצווה)
- המטרה המקורית (למה לדעתכם חוקקו את המצווה הזו בעת העתיקה?)
- באיזו מידה המצווה הזו רלוונטית לימינו (סמנו את התשובה הנכונה, והסבירו)? רלוונטית מאוד / רלוונטית בשינויים מסוימים / אינה רלוונטית בכלל.

שטר קניין על ארבעה מטעי תמרים
בכעלות בכתא

מצווה לדוגמה:

איסור לקעקע את הגוף

משמעות מעשית:

התורה אוסרת על עם ישראל לקעקע את גופם, על פי ויקרא יט, כח: "וְשָׂרְט לְנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בְּבְשָׂרְכֶם וְכִתַּבְתָּ קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם".

מטרת המצווה:

על פי הרמב"ם, איסור זה נועד להבדיל את עם ישראל מעמים אחרים שהיו עובדי אלילים, וכחלק מפולחן האלילים, נהגו לקעקע את גופם: "כתובת קעקע האמורה בתורה, הוא שישרוט על בשרו וימלא מקום השריטה כוחל או דיו או שאר צבעונין הרושמיין; וזה היה מנהג הגויים שרושמיין עצמן לעבודה זרה שלהן, כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה" (משנה תורה לרמב"ם, הלכות עבודה זרה, פרק יב, הלכה יא).

באיזו מידה רלוונטית המצווה לימינו:

בימינו המצווה אינה רלוונטית משום שכתובות קעקע אינן סמל לעבודת אלילים, ולמרבה הקעקועים אין שום משמעות דתית.

פרדס אתרוגים בכפר חב"ד שאינו מעובד בשנת השמיטה, וצמחו בו עשבים שוטים.

2. קראו את שלושת הציטוטים שלפניכם. בחרו את הציטוט שתואם בצורה הטובה ביותר את השקפת עולמכם בנוגע לאופן שבו יש להתייחס למצוות שבחרתם לעיל. לסיכום, נסו לזהות את העמדה שבאה לידי ביטוי בתקנת הפרזבול שהנהיג הלל הזקן.

- "כיום, אנו רואים עצמנו מחויבים רק לחוקים המוסריים המופיעים בתורת משה; אנו מאמצים רק את אותם חוקים שמרוממים ומקדשים אותנו, ודוחים מעלינו את כל אותם חוקים שאינם תואמים את השקפת העולם המודרנית ואת מנהגיה" (על פי מצע 'פיטסבורג' של התנועה הרפורמית בארה"ב, 1869).

- "דבר ברור ומפורש בתורה, שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים: אין לה לא שינוי, ולא גירעון ולא תוספת [...] לפיכך אם יעמוד איש, בין מישראל בין מן האומות, ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה, או לגרוע מצוה, או לפרש במצוה מן המצוות פירוש שלא שמענו ממשה, או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו, הרי זה נביא שקר" (רמב"ם, הלכות יסודי התורה, פרק ט, הלכות א-ב).

- "דור מחדש ויוצר איננו זורק אל גל האשפה את ירושת הדורות. הוא בוחן ובודק, מרחיק ומקרב. ויש שהוא נאחז במסורת קיימת ומוסיף עליה. ויש שהוא יורד לגלי גרוטאות, חושף נשכחות, ממרק אותן מחלודתן, מחזיר לתחייה מסורת קדומה, שיש בה כדי להזין את נפש הדור המחדש" (ברל כצנלסון, "מהפכה ומסורת", מתוך: במבחן, תל אביב, תרצ"ב, 1935).

- "התנועה המסורתית רואה את ההלכה כתהליך היסטורי. כלומר, ההלכה בתקופה היצריתית שלה התחשבה בתנאים החברתיים, הכלכליים והמוסריים ששררו באותה עת, וכך הוכיחה שיש בה הכושר להיענות לצורכי השעה ובה בעת להישאר נאמנה למקורות [...] רבני התנועה מפרשים את ההלכה כמו שתמיד פירשו אותה, לאור התנאים בה אנו נתונים" (מתוך: אתר האינטרנט של התנועה המסורתית בישראל www.masorti.org.il).

3. לאחר שכל תלמיד בחר את הציטוט שעמו הוא מזדהה באופן אישי, נזמין את התלמידים לדיון כיתתי סביב השאלה: מהו היחס הראוי לחוקי התורה וההלכה בימינו?